

Για το Πανεπιστήμιο

Οι περίοδοι των καπιταλιστικών κρίσεων είναι εποχές σκληρών ανταγωνισμών, συγκρούσεων και έντασης. Όλες οι κρίσεις συστήματος στην Ιστορία έχουν εξάλλου παρόμοια χαρακτηριστικά. Οι ισορροπίες κλονίζονται, οι παραγωγικές λειτουργίες μεταβάλλονται, μέσα από την αναταραχή και την αναδιάρθρωση αναζητούνται νέες διέξοδοι για την επανεκκίνηση του συστήματος κάτω από νέους όρους ανάπτυξής του - μέσα σε διαφορετικές ισορροπίες και σχέσεις δηλαδή.

Άρθρο συνεργάτη μας

Η καταστροφή μέρους του κεφαλαίου και η δημιουργία ιδανικών όρων για την επαναφορά μιας διαδικασίας συσσώρευσης αποτελούν από μόνες τους πεδίο έντονων συγκρούσεων. Οι τελευταίες γίνονται ανάμεσα σε ισχυρά καπιταλιστικά συγκροτήματα, καπιταλιστικά κέντρα, μονοπωλιακές επιχειρήσεις και χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς που ζητούν να εδραιώσουν τη θέση τους σε όποια νέα κατάσταση ήθελε προκύψει, σε βάρος των ανταγωνιστών τους. Ο μεταξύ τους αγώνας είναι αμείλικτος, έτσι όπως τον προδιαγράφει ένα σύστημα που έχει βαθιά χαραγμένο στη λειτουργία του την απόλυτη επικράτηση του ισχυρού πάνω στον ανίσχυρο.

Αυτή η αναμέτρηση έχει ένα σταθερό παρονομαστή. Βασικό κριτήριο για την επικράτηση του ενός καπιταλιστικού κέντρου πάνω στους ανταγωνιστές του είναι η καλύτερη εκμετάλλευση των μέσων παραγωγής τα οποία έχει στη διάθεσή του. Το βασικό όπλο των «εμπόλεμων» καπιταλιστών είναι η ικανότητα και η δυνατότητα να ριζοσπαστικοποιήσουν την εκμετάλλευση της εργασίας έτσι ώστε να αποσπούν από αυτή το μέγιστο δυνατό πλεόνασμα που θα τους στηρίξει στον ανελέητο αγώνα του μέχρι εξόντωσης ανταγωνισμού. Αυτή η ανάγκη μετατρέπει τις εσωτερικές διαμάχες των καπιταλιστών σε ανελέητο ταξικό πόλεμο ενάντια στους εργαζόμενους. Οι τελευταίοι πρέπει να καταθέσουν στο βωμό των καπιταλιστικών αδιεξόδων και των εγγενών αντιθέσεων του συστήματος όσο το δυνατό μεγαλύτερο μέρος των όσων δημιουργούν, των όσων παράγουν, των όσων η εργασία τους αποδίδει - και να τους απομείνουν από αυτήν τα ελάχιστα, εξυπακούεται...

Η βαθιά κρίση που διατρέχουμε θυμίζει τις αντίστοιχες κρίσεις του τέλους του προηγούμενου κοινωνικού καθεστώτος όπως το είχε διαμορφώσει ο φεουδαρχικός τρόπος παραγωγής. Οι ατελείωτες διαμάχες μεταξύ φεουδαρχών, ιπποτών, βασιλέων, δουκών, βαρόνων και πριγκίπων, σε διαρκή αναζήτηση γης και δουλοπάροικων ώστε να στηρίζουν τους μεταξύ τους πολέμους είχε τότε οδηγήσει στην απόλυτη εξαθλίωση τους αγροτικούς πληθυσμούς της Ευρώπης, ανοίγοντας το δρόμο ακόμα και για δημογραφικές καταστροφές, τις τρομερές εξάρσεις του «μαύρου θανάτου».

Υπερβάλλουμε λέντε; Αυθαιρετούμε πάνω στην Ιστορία; Θα δείξει...

Ίσως, θα παρατηρούσε κανείς ότι αυτή η εισαγωγή παραπέμπει επίσης στο μακρινό μεσαίωνα, όπου τα χρονικά που αφηγούνταν τα παθήματα των ανθρώπων στις δοκιμασίες που τους επέβαλε η Θεία Πρόνοια, αλλά και τα κατορθώματα των ηγεμόνων τους, εκλεκτών του Θεού τότε και τώρα, ξεκινούσαν πάντοτε από την αόριστη αρχή: Την κτήση του κόσμου. Μπορεί να είναι κι έτσι, αλλά πιστεύουμε ότι αυτή η εισαγωγή είναι αναγκαία για να καταλάβουμε τα

όσα σήμερα μας συμβαίνουν στη μικρή και στη μεγαλύτερη κλίμακα.

Ζούμε, λοιπόν, μία εποχή αγριότητας. Αντιλαμβανόμαστε όλοι ότι ο τρόπος με τον οποίο ζούσαμε μεταβάλλεται ραγδαία, ότι οι αξίες, οι ισορροπίες, οι ιεραρχίες στις οποίες είχαμε συνηθίσει σε εποχές μεγαλύτερης σταθερότητας του συστήματος τίθενται η μία μετά την άλλη

σε αμφισβήτηση, πολλές ακυρώνονται, πολλές ανατρέπονται, πολλές μεταβάλλονται στο αντίθετό τους. Τις περισσότερες από αυτές τις έχει οικοδομήσει ο αστικός κόσμος σε καιρούς ήπιους, όταν η συσσώρευση κεφαλαίου και η αναπαραγωγή του καπιταλιστικού συστήματος συναντούσαν μπροστά τους λιγότερες στενωπούς και αδιέξοδα.

Το Πανεπιστήμιο είναι ακριβώς ένας τέτοιος θεσμός. Με τη μορφή που το ξέρουμε σήμερα θεσμοθετήθηκε στον καιρό την γαλλικής επανάστασης ή μάλλον της «ναπολεόντειας» προσαρμογής της, όταν η αστική τάξη έστηνε τους θεσμούς μέσα από τους οποίους θα κυβερνούσε τον κόσμο. Η εκπαίδευση έπρεπε τότε να απλωθεί στο κοινωνικό σώμα, να «εκδημοκρατιστεί» μέχρι εκεί όπου επέτρεπε η κοινωνική τάξη του καθενός, ανάλογα με τους ευρύτερους σχεδιασμούς του νέου συστήματος: Άλλοι έπρεπε να ξέρουν όσα γράμματα χρειαζόνταν για να γίνουν στρατιώτες, άλλοι για να γίνουν εργάτες και τεχνίτες, άλλοι για ν' ασχοληθούν με το εμπόριο, άλλοι για να κυβερνήσουν τα κράτη, άλλοι για να τροφοδοτήσουν την αναγκαία πνευματική ελίτ που θα μπορεί να παράγει ιδεολογία και ψευδαισθήσεις - ανάλογα με τις ανάγκες του καιρού. Σε αυτήν την αστική ιεραρχία της παιδείας το Πανεπιστήμιο ορίστηκε κορυφή του συστήματος και βασικός μηχανισμός αναπαραγωγής και διαιώνισής του.

Σε πιο πρόσφατα χρόνια αυτός ο παλιός θεσμός προσαρμόστηκε σε νέες ανάγκες. Ο καπιταλισμός εξελίχθηκε, αναπτύχθηκε, έγινε ιμπεριαλισμός, αποικιοκρατία, οικονομικά μονοπωλιακά συγκροτήματα. Σε μερικές περιοχές της Γης αυτές οι γενικές εξελίξεις οδήγησαν στο «μαζικό» πανεπιστήμιο, εκεί όπου τα παιδιά των μεσοαστών, των μικροαστών, αλλά και ενίοτε τμημάτων της εργατικής τάξης θα μάθαιναν όσα γράμματα χρειαζόνταν για να γίνουν καταναλωτές των νέων προϊόντων της τεχνολογίας, σχεδιαστές τους, εργολάβοι και ενδιάμεσοι στην οικουμενική πλέον εξάπλωση του κεντρικού προτύπου, διαχειριστές ενός συστήματος σε βάρος των φτωχότερων από αυτούς. Το αστικό Πανεπιστήμιο κοινωνικά «εκδημοκρατίστηκε», γιγαντώθηκε και, εκτός των άλλων, έγινε βασικό εργαλείο αναπαραγωγής και διατήρησης των μικροαστικών και μεσοαστικών στρωμάτων.

Σε αυτήν την τελευταία φάση συνάντησε το Πανεπιστήμιο η καθ' ημάς Μεταπολίτευση, το διακόσμησε με τον αντίστοιχο Νόμο Πλαίσιο και το κληροδότησε στις επόμενες γενεές. Μέσα σε αυτό το Πανεπιστήμιο παρήχθησαν οι τρέχοντες πανεπιστημιακοί και πολλές πολλές χιλιάδες πτυχιούχων που αποτέλεσαν τη σκληρή ραχοκοκαλιά της μεσοαστικής και μικροαστικής τάξης.

Αλλά, καθώς όλα τα ωραία κάποτε τελειώνουν, ήρθε στις μέρες μας η κρίση και τράνταξε συθέμελα όλες τις παραπάνω λειτουργίες - και οπωσδήποτε όχι μόνο αυτές.

Μέσα στον αλληλοσπαραγμό των αστικών κοινωνικών στρωμάτων, που η κρίση προκάλεσε, το Πανεπιστήμιο και ο ρόλος του χρειάστηκε, όπως και τόσα άλλα, να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες. Ο μαζικός χαρακτήρας του δε φαίνεται να είναι πλέον χρήσιμος στον καπιταλισμό. Ο τελευταίος στη σημερινή του φάση δε χρειάζεται ένα σύστημα εξασφάλισης της «συνέχειας» μεσαίων αστικών κοινωνικών ομάδων, συμμάχων του μεγάλου κεφαλαίου σε ήρεμες εποχές, καταδικασμένων όμως να θυσιαστούν στο βωμό των μεγάλων συγκρούσεων που προκαλεί η κρίση. Με στρατιές ανέργων να σωρεύονται στο περιθώριο, δε χρειάζεται μηχανισμός παραγωγής ψευδαισθήσεων για «επιλεκτική» κοινωνική άνοδο των εργατικών στρωμάτων μέσα από ένα εκπαιδευτικό σύστημα. Ο «δημοκρατικός» χαρακτήρας του, αυτός που άφηνε ανοικτή τη δυνατότητα διαμόρφωσης ομάδων συμφερόντων μέσα σε μεσοαστικό πλαίσιο και διαμέσου αυτών δημιουργίας μηχανισμών κοινωνικής ανόδου, δε χρειάζεται πλέον. Σε τελευταία ανάλυση, δε χρειάζεται ούτε η επέκταση «πελατειακών» πολιτικών σχέσεων μέσα σε αυτόν το χώρο. Δε χρειάζεται, στη σημερινή διάρθρωση του μεγάλου κεφαλαίου, ούτε η «εθνική» λειτουργία των ιδρυμάτων αυτών, που μόνο ως μέρη ενός κοσμοπολίτικου συστήματος μπορούν πλέον να υπάρξουν. Στο κάτω κάτω το πλαίσιο υπήρχε από τον καιρό των σχεδιασμών της «Μπολόνια» - με την κρίση τα στοιχεία απέκτησαν σάρκα και οστά.

Οι παραπάνω καταστάσεις αποτυπώνονται με ακρίβεια στο προτεινόμενο νομοθετικό πλαίσιο για τα ΑΕΙ. Τα περί «αριστείας» καταπολεμούν τη μαζικότητα, τα περί «ελευθέρων» προγραμμάτων σπουδών μετατρέπουν την ακαδημαϊκή λειτουργία σε φροντιστηριακή, επιπέδου «ευέλκτων δεξιοτήτων», ο απολυταρχισμός στη διοίκηση και η καθιέρωση εταιρικών προτύπων εγκαθιδρύουν μέσα στα ιδρύματα - ή σε ό,τι απομείνει από αυτά - την ανοικτή δικτατορία του μεγάλου κεφαλαίου (όποιου τμήματος από αυτό επικρατήσει στον καυγά), η «ξενολατρία» (στα όρια του εμετικού ομολογουμένως) παραπέμπει στη σημερινή «κοσμοπολίτικη» λειτουργία του μονοπωλιακού καπιταλιστικού συστήματος.

Υπάρχουν δύο ουσιαστικά στρατηγικές για να αντιδράσει κανείς σε αυτές τις εξελίξεις. Είναι οι ίδιες που βλέπουμε να ξετυλίγονται στην ελληνική κοινωνία που δέχεται την πίεση της κρίσης και των καταστροφικών αναδιαρθρώσεων που αυτή επιβάλλει. Η βάση, η αφετηρία αυτών των στρατηγικών δεν μπορεί να είναι παρά ταξική. Εξηγούμαστε:

Από τη μία πλευρά υπάρχει η στρατηγική που επιλέγουν τα μεσοαστικά και μικροαστικά στρώματα για να αντιμετωπίσουν την εναντίον τους επίθεση. Δε θα αδικούσαμε υπερβολικά αυτήν τη στρατηγική με τον ισχυρισμό ότι πρόκειται για έναν «εξορκισμό» των όσων συμβαίνουν, για μία διάχυτη επιθυμία επιστροφής σε ένα παρελθόν που ήδη δεν υπάρχει και που ήδη ραγδαία απομακρύνεται. Στην ουσία επιζητείται η ακύρωση του χρόνου της κρίσης και η επάνοδος στις «ευκαιρίες» της πριν από την καπιταλιστική κρίση εποχής. Προφανώς πρόκειται για ουτοπία, προφανώς πρόκειται για παραπολιτική μεταφυσική. Τι άλλο όμως μπορούν τα σκεφτούν τα κοινωνικά αυτά στρώματα.

Από την άλλη υπάρχει η στρατηγική που προτείνουν τα παραγωγικά στρώματα της κοινωνίας, η εργατική τάξη βασικά, μαζί με τους στενούς κοινωνικούς της εταίρους. Αυτός ο κοινωνικός χώρος δε μεταφέρει τις ψευδαισθήσεις των μεσοστρωμάτων και δεν του λέει τίποτε η επιστροφή σε μία εποχή «ευκαιριών» κοινωνικής ανόδου. Δεν του λέει τίποτα η «προάσπιση» του χτες. Ο κόσμος χτίζεται από το δικό του μόχθο και η στρέβλωση των όρων της κοινωνικής και της ανθρώπινης ζωής ξεκινά από την καταλήστευση των προϊόντων του μόχθου αυτού σε ένα σύστημα που έχει ως σημαία του την «εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο». Δεν υπάρχει στη στρατηγική αυτή η νοσταλγία κάποιου «ελαφρώς καλύτερου» παρελθόντος, δεν υπάρχει ο εξορκισμός απλά και μόνο του ιστορικού χρόνου της κρίσης - δεν μπορεί να υπάρξει ψευδαίσθηση.

Αντίθετα για τον κόσμο αυτό η κρίση είναι μια μεγάλη ευκαιρία: Για την ανατροπή, για το τέλος του συστήματος, για την ανάδειξη ενός νέου κόσμου.

Στο εξαιρετικό του άρθρο στο «Βήμα» της Κυριακής 24 Ιουλίου ο Κωνσταντίνος Τσουκαλάς διαγράφει τους βαθύτατους όρους της «αλλαγής» που επιχειρείται στα Πανεπιστήμια. Τα επιφαινόμενα που περιγράφει ευχαρίστως θα τα προσυπογράφαμε. Μαζί με τον Αριστόβουλο Μάνεση και τον Δημήτρη Τσάτσο, που μνημονεύει στο ίδιο άρθρο, υπήρξαν δάσκαλοί μας σεβαστοί από εκείνους που ουσιαστικά μας έμαθαν να κρυφακούμε τα βαθιά, τα ουσιαστικά ρεύματα που διατρέχουν τις κοινωνίες των ανθρώπων. Πραγματικά ένας άνεμος «αυταρχικού συγκεντρωτισμού» διαπνέει όλο το σχέδιο νόμου. Γιατί όμως συμβαίνει αυτό; Σε ποιον κόσμο συμβαίνει αυτό, σε ποια συγκυρία, στο όνομα ποιων συμφερόντων και ποιων πολιτικών και κοινωνικών σχεδιασμών;

Ο χρόνος δεν γυρίζει πίσω. Αυτό που έφυγε έφυγε, δεν μπορούμε να αναστήσουμε τους νεκρούς. Δεν υπάρχει λόγος εξάλλου. Η καπιταλιστική κρίση σαρώνει στο διάβα της το χτες και μας υποχρεώνει να απαντήσουμε για το σήμερα και το αύριο. Η δική μας πρόταση, το δικό μας σχέδιο προς τα εκεί βλέπει. Να συνταχθούμε, προτείνουμε, με τις κοινωνικές ομάδες και τις πολιτικές τους εκφράσεις που αγωνίζονται για να τελειώσει, για να ανατραπεί αυτό το σύστημα της εκμετάλλευσης και των ανθρωποφάγων τακτών κρίσεων, τον καπιταλισμό δείχνω.

Δεν φαίνεται ρεαλιστική αυτή η πρόταση; Σίγουρα μου φαίνεται πολύ πιο λογική από την επιθυμία μαγικού εξορκισμού του χρόνου και την απόπειρα επιστροφής σε ένα παρελθόν που η τρέχουσα πραγματικότητα έχει ήδη προσπεράσει.

Του

Γιώργου ΜΑΡΓΑΡΙΤΗ*

*Ο Γιώργος Μαργαρίτης είναι καθηγητής Σύγχρονης Ιστορίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης